

יסודות הילך

הקדמה

כשנתקלים בדין חדש בתלמוד, ישנם שתי שאלות יסודיות שצריכים לשאול:

- (1) האם הדין הזה באמת חדש, או שהוא פשוט מבוסס על, או וריאציה של, דין אחר?
- (2) מה הם הגורמים שקובעים ומגדירים את הדין?
בנוסף לשתי השאלות הללו, צריכים גם לשאול שאלת 'מטא':
- (3) מהו היחס בין שתי השאלות לעיל?

הפרק הראשון של בבא מציעא, "שניים אוחזין", עוסק בענין המרכזי של בעלות דבר בעל שווי לרקע סכסוך בין שני אנשים—לכל אחד יש סיפור שונה. המשנה הראשונה דנה במקרה הספיציפי של אימות בין שני אנשים לגבי טלית שבה שניהם אוחזים. המשנה הזאת מייסדת את התשתית שבביל כל הפרק, ולכן הרעיונות השונות שעולות ממנה תהיינה חשובות לכל סוגיות הפרק, במיוחד סוגייתנו: הילך. רק לציין, במאמר הזה לא נדון כל כך בנפקא מינות של דין הילך אלא ביסודות המושגיים שלו.

א. הגמרא

הגמ' בדף ד., אחרי שהיא דוחה את הקשר בין המש' הראשונה לעמדת ר' חייא קמייטא, מציעה רעיון חדש כדי להסביר את המש' - דין הילך:

אלא, כי איתמר ותנא תונא - אאידיך דרבי חייא איתמר. דאמר רבי חייא: מנה לי בידך, והלה אומר: אין לך בידי אלא חמישים זוז, והילך - חייב. מאי טעמא - הילך נמי כמודה מקצת הטענה דמי, ותנא תונא: שנים אוחזין בטלית. והא הכא, כיון דתפיס - [אנן סהדי דמאי דתפיס] הילך הוא, וקתני ישבע. ורב ששת

אמר: הילך פטור. מאי טעמא - כיון דאמר ליה הילך, הני זוזי דקא מודי בגוייהו - כמאן דנקיט להו מלוה דמי, באינך חמשים - הא לא מודי, הלכך ליכא הודאת מקצת הטענה. - ולרב ששת קשיא מתניתין! - אמר לך רב ששת מתניתין תקנת חכמים היא. - ואידך: אין, תקנת חכמים היא. ומיהו, אי אמרת בשלמא מדאורייתא הילך חייב - מתקני רבנן שבועה כעין דאורייתא, אלא אי אמרת מדאורייתא הילך פטור - מתקני רבנן שבועה דליתא דכוותה בדאורייתא? (ב"מ ד.)

המושג הראשון שבולט בגמ' הוא הדין של מודה במקצת (מודב"מ), ובכך צריכים לשאול את שאלה (1) בצורה הבאה: האם הילך הוא, עקרוני, מודב"מ, או שהוא דין חדש לגמרי¹? בנוסף לכך, יש לדון בגורמים הבאים: הקומבינציה של ההודאה וההצגה של החמשים ("והילך"), הכפירה, העברת החמשים מהאחד לשני ("כמאן דנקיט להו דמי"), השבועה, והיחס בין כל אלו. הגורמים האלו נכנסים לשאלה (2). לפני שננתח את השאלות הללו וגם לענות על שאלה (3), צריכים לחזור ל-ב"מ ג. ולהבין את דין מודב"מ. אכן, ר' חייא כנראה חושב שהילך הוא באמת מודב"מ, אבל ר' ששת סובר ש"ליכא הודאת מקצת הטענה." לפי ר' ששת, אם לא מגדירים את דין הילך כמודב"מ, איך מגדירים אותו?

ב. מודב"מ

הגמ' בב"מ ג. - ג: (ובעוד מקומות²) שואלת:

דאמר רבה: מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע - חזקה, אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, והאי בכליה בעי דנכפריה, והא דלא כפריה - משום דאין אדם מעיז פניו והאי בכליה בעי דלודי ליה, והאי דלא אודי - אשתמוטי הוא דקא מישתמט מיניה, סבר עד דהווי לי זוזי ופרענא ליה. ואמר רחמנא: רמי שבועה עליה כי היכי דלודי ליה בכליה. (ב"מ ג. - ג:)

הגמ' מסיקה שמודב"מ חייב בשבועה, לעומת כופר בכל שפטור משבועה. השאלה היא מהו הרציונל מאחורי החילוק הזה? יש ראשונים

¹ אפילו אם סוברים כמו רש"י, עם גירסתו "אנן סהדי, שר' חייא בתרייתא (מאמר ר' חייא כאן) מבוסס על ר' חייא קמיתא (מאמר ר' חייא בדף ג.), ושר' חייא קמיתא יש דין של מודב"מ ע"י ק"ו, הדין הוא עדיין וריאציה של מודב"מ (נקרא לו מודב"מ סוג ב.).

² כתובות יח., גיטין נא., ב"ק קז., שבועות מב:

(למשל, תוס' על אתר ד"ה מפני - למסקנה) שסוברים שזה פשוט גזה"כ. אבל יותר מתקבל על הדעת הוא שרבא מנסה לחדור לעקרונות של מודב"מ וכופר הכל. כלומר, הדינים הללו נמצאים בתורה, אבל רבא מבין שיש גם הסבר להם ורוצה להוציא אותו.

ניתן לראות את שאלת רבא ב - 2 צורות שונות:

(א) ההנחה היא ששני הדינים הללו חייבים בשבועה, והשאלה היא למה לבסוף כופר הכל פטור.

(ב) ההנחה היא ששניהם פטורים, והשאלה היא למה לבסוף מודב"מ חייב.

האופציה הראשונה נמצאת ברמב"ן³. הוא שואל: "ואיכא למידק מנ"ל לרבה דכופר בכל פטור מדאורייתא הא איכא למימר מדמודה מקצת חייב כופר בכל חייב" (רמב"ן על אתר ד"ה מפני מה. נמצא גם ברמב"ן שבועות מב: ד"ה והא דאמר רבא). החיוב כנראה מבוסס על החזקה "אין אדם תובע אלא אם כן יש לו עליו" (ראה שבועות מ:). כלומר, לפי אופציה (א), החזקה הזאת עקרונית, ותמיד רואים את ה"כח" ביד התובע וניתל ההוכחה על הנתבע מפני שהתובע לא יתבע ממון מהנתבע אלא אם כן הוא באמת חושב שהנתבע חייב לו. אזי, הנתבע צריך להצדיק את עצמו ע"י שבועה. אם כן, מסקנת הגמ' פה היא שכופר הכל הוא פטור בגלל החזקה של "אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו", לעומת מודב"מ שלא זוכה בחזקה הזאת מפני "אשתמוטי הוא דקא מישתמט מיניה". הרעיון הזה גם עולה במסקנת שבועות מ:.

בניגוד לכך, לפי אופציה (ב), הפטור העקרוני של מודב"מ וכופר הכל הוא בזכות החזקה "אין אדם מעיז..." כלומר, החזקה הזאת היא יותר עקרונית מהחזקה של "אין אדם תובע אלא...", והחזקה השנייה רק יכולה לחייב שבועת היסת (ראה שבועות מ:). המסקנה היא שחושבים שבמודב"מ הנתבע משתמיט, ומטילים שבועה עליו "כי היכי דלודי ליה בכוליה". המטרה של השבועה היא טכנית - רק בגלל "אשתמוטי..." - ואולי ניתן להוריד אותה במקרה שההשמטה נעלמת. מודב"מ, אם כן, בצורה הטהורה שלו הוא פטור.

רבינו אביגדור מבעלי התוספות (מצוטט בקובץ שיטות קמאי כתובות יח: וגייטין נא:) מציע את אופציה (ב) במפורש: "ועיקר קושיתו

³ הוא כנראה דוחה את זה (ראה רמב"ן ב"מ ג: ד"ה בכוליה), אבל השיטה עדיין עומדת.

הוא דמודה מקצת הטענה נמי הוי ליה למימר אין אדם מעיז ולהמניה בלא שבועה. והדר אסיק אימור אשתמוטי הוא דקא משתמט, ולכך אמר רחמנא רמי שבועה עליה כי היכי דלודי."

כנראה שהר"י מיגש גם סובר כך. ראשית כל, זה עולה בהכנתו של מקרה בשבועות מ: שם (ד"ה אמר רב נחמן), הוא מדבר על מקרה שבו אחד תובע חטים מאחר, והנתבע מודה לו; אחר כך, התובע טוען עוד טענה - שהנתבע חייב לו שעורים - אבל הנתבע כופר בטענה הזאת. השאלה היא אם המקרה הזה נחשב כמקרה של מודב"מ. הוא קובע שזה לא מודב"מ, ואחת מסיבותיו היא ש

טעמא דמודה במקצת טענה משום דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו הוא והא לא משכחת לה אלא היכא דתבע לי' בחטים ובשעורין ואודי ליה בחד מנייהו דהוה ליה בשעת ההודאה מודה במקצת וכופר במקצת אבל היכא דאודי ליה מיקמי דליתבעיה בההוא מידי דקא כפר ביה מי איכא למימר דהודאתו משום דאין אדם מעיז פניו הוא והא אכתי לא תבע ליה בההוא מידי דכפר ביה.

הוא מוסיף שהנקודה הזאת גם מדויקת בלשון הגמ'. כלומר, העקרון של מודב"מ הוא "אין אדם מעיז..." וההודאה על חצי מהתביעה. באמת, מודב"מ במהותו הוא פטור בגלל "אין אדם מעיז..." אבל בגלל שהוא מודה על חמשים, נוצר חשש של "אשתמוטי..." ואנו לא יכולים להגיד שהוא ללא אשמת העוה. זה כל כך חשוב שההודאה תהיה הגבה לטענה כי אחרת, אין סיבה לחשוש שהוא משתמט—הוא מנדב מידע! עקרוני, אנו חושבים שהוא מדבר אמת—כמו כופר בכל—בגלל שהוא לא ישקר בפני בעל חובו, אבל עכשיו שהוא מודה קצת לתובע, הוא כאילו מביא לתובע קצת כח. הוא יוצר לידת הספק בכך שהוא מראה שהתובע צודק בחלק, ואז יש פתח לחשש "אשתמוטי." לבסוף, חזקתו ש"אין אדם מעיז..." פגומה. זה לא שכבר בהתחלה הנתבע חייב שבועה בגלל שלתובע יש את ה'כח'—חזקה אין אדם תובע אלא אם יש לו—כמו ש - (א) סוברת, אלא החיוב רק נוצר לאחר שהנתבע מודה.

יתר על כן, שיטת הר"י מיגש (שם מב. ד"ה אבל נשבעין לקטן) מתבחרת כשהוא עוסק במחלוקת של ר' אליעזר וחכמים לגבי טענת קטן במקרה של מודב"מ (ראה כתובות יח. - ; גיטין נא:). הוא מסביר שלפי ר' אליעזר שסובר שאין חילוק בין תביעת גדול לתביעת בנו, שהוא קטן,

ביחס להעזה, מטילים שבועה על הנתבע במקרה של תביעת הבן "כי היכי דלודי". במבט ראשון, לא ברור מה ענין "כי היכי דלודי" לפה, שבו המוקד הוא ההעזה: אם הוא יעיז או לא. סביר להניח, אם כן, שההעזה היא לא החלק המרכזי בהטלת השבועה אלא המוטיבציה לגרום לנתבע להודות על הכל. תכלית השבועה היא שהנתבע יודה לכך שהוא חייב הכל, וזה נובע מהחשש שהוא משתמט. "כי היכי דלודי" הוא בדיוק המטרה של שבועת מודב"מ, ולכן מאד רלוונטי למח' של ר' אליעזר וחכמים. כתוצאה מכך, שתי הראיות האלו מצביעים על האפשרות שהר"י מיגש סובר כאופציה (ב).

חשוב להדגיש שלפי אופציה (א), שבועת מודב"מ היא יותר עקרונית, ולכן קשה להוריד אותה; בניגוד לכך, לפי אופציה (ב), השבועה היא יותר טכנית—רק בגלל בעיה טכנית של אשתמוטי—ויותר קל להוריד אותה בנסיבות מסוימות. יכולים גם להבין את השבועה במסגרת הבאה: מטרת השבועה לפי אופציה (א) היא או כדי לברר מי באמת צודק, או כדי להפיס את התובע עם שבועה, שהיא סוג של *תשלומין*; מאידך, מטרת השבועה לפי אופציה (ב) היא מניע: למנוע מהנתבע לשקר ולהשתמט, ובעצם לגרום לו להודות על הכל.

שלושת הרעיונות הללו לגבי שבועות אכן מופיעים בכמה וכמה מקומות בש"ס. המושג "מתוך שאינו יכול להישבע משלם,"⁴ למשל, מאד רלוונטי לאופציה ששבועה היא צורה של תשלומין. מאמר ר' יוחנן⁵ ("שלא יהיה כל אחד תופס בטליתו של חברו") תומך בסברא ששבועה יכולה לתפקד כמו מניע. סופית, שבועה כבירור היא הכי פשוטה אפרוורי. כלומר, כשאדם נשבע, הוא אומר בשכנוע, עם שם ה', שטענתו הוא אמת. מעשה השבועה מברר את המקרה בזה שהוא מראה שהנשבע אומר אמת כי אחרת, הנשבע משקר בשם ה'—עבירה מאד חמורה שהוא לא ירצה לעשות! נחזור לענין הזה כשננתח עוד את סוף הגמ' בב"מ ד..

עכשיו שיש לנו את שתי האופציות⁶ בהבנת שאלת רבה אצל מודב"מ, נוכל להבין את היחס בין דין הילך לדין מודב"מ. העומס הוא על

⁴ ראה ב"מ צח., קטז:

⁵ שם ג.

⁶ ישנם גם אופציה שלישית שחשוב להזכיר כאן אע"פ שהיא לא מרכזית כמו השתיים האחרות. האופציה הזאת היא מין תערובת של האחרות:

ר' ששת שצריך להסביר מה פוטר את דין הילך אם הילך נראה מאד דומה למודב"מ, שהוא חייב. עתה נעיין בפרטים וגורמים של הילך, ותוך כדי העיון הזה נבין את הקשר בין הילך למודב"מ.

ג. קנין

גורם מרכזי באימות בין שני הצדדים במקרינו (וגם בכל הפרק) הוא הקנין. מי הם הבעלים של החפץ שעליו מתווכחים? איך הבעלים קונים את החפץ? מהו היחס בין הקנין לשבועה? אלו כמה מהשאלות שעולות בהקשר לקנין פה.

בהתאם לשיטתו בב"מ ב. (ד"ה וזה ישבע) ו - ב: (ד"ה אפילו תימא), הרשב"א פה (ב"מ ד. ד"ה הא דאמר) מסביר שבהילך החמשים שהנתבע מביא לתובע מיד "נחשוב אותו כנחלק", וממילא "לא מתקנו ביה רבנן שבועה". הבעיה היא לא ברור מהו המנגנון שמאפשר לכך שהחמשים יעבור לתובע לכתחילה. לזה, הרשב"א מעלה את הרעיון של "כל שמזומן לינתן כנתון דמי" (בעה"מ גם מעלה את זה בדפי הרי"ף א.). למעשה, הרשב"א סובר שהמושג בגמ' של "כמאן דנקיט להו מלוה דמי" הוא מבוסס על מנגנון יותר יסודי וכללי: יכולים לראות מה שתכף יקרה כאילו הוא כבר קרה. שתי דוגמאות של המנגנון הזה הן "שטר העומד לגבות

(ג) ההנחה היא שמודב"מ הוא חייב וכופר הכל הוא פטור, והשאלה היא למה מודב"מ הוא לא פטור בגלל מיגו שהוא היה יכול לכפור בכל.

ההנחה ב-(ג) נובעת מכך שכל הדיון של מודב"מ לעומת כופר הכל כבר קרה בה"א, ועכשיו השאלה היא יותר קטנה: אם מיגו מסוים יכול לעבוד פה לפטור את המודב"מ או לא. כלומר, כבר בה"א היה דיון איך חזקה "אין אדם מעיז..." מסתדרת עם חזקה "אין אדם תובע..." מסקנת הדיון היא שהחזקה הראשונה עובדת רק בשביל מודב"מ ולא כופר הכל מפני שלכופר הכל יש את החזקה השנייה, אבל למודב"מ יש עדיין חשש בגלל הודאתו, שלא מאפשר לחזקה השנייה לפעול. גם, החזקה השנייה עובדת כדי לחייב את מודב"מ, אבל כופר הכל מגינה את עצמה מהחזקה הזאת ע"י החזקה הראשונה. לכן, כופר הכל פטור משבועה בניגוד למודב"מ שחייב, וכל זה נמצא בה"א. אחר כך, הגמ' שואלת למה מיגו לא עובד לפטור את מודב"מ, ועונה שהסיבה לכך היא שהמיגו הוא מיגו דהעזה. הטענה האלטרנטיבית במיגו לא אפשרית יותר מפני שהוא לא יכול להעזי פניו בפני הבעל חוב. תוס' ותוס' הראש (על אתר) הן כמה מהראשונים שמעלים את האופציה הזאת. יש להעיר ש-(ג) היא לא אפשרית בשביל אלו שסוברים שמיגו לאפטורי משבועה לא אמרינן (הר"י מיגש שבועות מה: הוא אחד מהראשונים הבולטים שסוברים כך). בכל מקרה, אופציה (ג) לא כל כך רלוונטית לניתוח הסוגיא במאמרנו, אבל חשוב לקחת אותה בחשבון כשמעיינים בעוד חלקים של הסוגיא.

כגבוי דמי"7 ו"כל העומד לגזוז כגזוז דמי"8 בשימוש המנגנון הזה, הרשב"א חותר מתחת לשבועה והופך אותה לבלתי רלוונטית. בסוף היום, התוצאה היא שלנתבע יש כפירה (על החמשים האחר) והודאה ריקה (ההודאה נעלמת), ולכן ממילא השבועה לא שייכת לכאן.

ראשונים אחרים כנראה לא היו נוחים עם ההצעה של הרשב"א מפני שזה חידוש גדול שהמנגנון הזה יהיה ישים כאן. אולם, יש ראשונים שהבינו את המוטיבציה של הרשב"א: שהקנין או הבעלות של התובע על החמשים שהנתבע מציג לפניו תוריד את השבועה. לכן, הם מסכימים עם הרשב"א, אבל במקום להשתמש במנגנון, הם מגבילים את היקף הדין.

יש שהבינו את רש"י פה (ראה רשב"א על אתר, למשל) שהילך רק יהיה פטור לפי ר' ששת במקרה של פקדון (לא מלוה) מפני "שהפקדון ברשות בעלים בכל מקום שהוא." כלומר, הרעיון של הרשב"א שהקנין הופך את השבועה לבלתי רלוונטית גם שייך לפה אבל רק בפקדון, שקל להסביר איך הוא יהיה שייך לתובע.

הריטב"א (על אתר) גם חושב בדרך המחשבה הזו, אבל מרחיב את ההיקף קצת יותר מאילו שהבינו את רש"י כדלעיל. הוא מאפשר לכן שפטור הילך יעבוד במלוה אבל רק כשהמלוה ניתן בב"ד. שם, "הילך גמור הוא כאילו פרע." כנראה, הפורמליות והכח של ב"ד לקבוע מי הם הבעלים הם מספיקים להחשיב את המלוה ככבר שייך לתובע אפילו שזה לא ביד התובע או שזה לא תמיד ברשות הבעלים (כמו פקדון). הסיוע של ב"ד למעבר הכסף מהנתבע לתובע הוא תחליף למנגנון של הרשב"א.

כל הראשונים הללו⁹ מדגישים את המאמר בגמ' של "כמאן דנקיט להו..." אם כן, השבועה ממילא נופלת, לא חשוב איך מבינים את שבועת מודב"מ. לכן, הילך הוא מקרה משונה, לא מודב"מ.

⁷ ראה ב"מ סב., גיטין לז., יבמות לח.; ועוד.

⁸ ראה כתובות נא.

⁹ אולי יכולים לצרף את שיטת הסמ"ע (פז:ח) לפה. הוא סובר שפטור הילך נובע מזה "דכיון דנתן לו מיד מה שמורה לו הוה עליה על הנשאר כופר בכל ודין כופר בכל יש לו." לא ברור אם נתינה היא תנאי הכרחית (כך סובר הש"ך חו"מ פז:ב בשיטת הסמ"ע) או פשוט היא נמצאת בהילך האידאלי. הוא רק מזכיר נתינה אבל לא טוען שהיא הכרחית. אם היא באמת הכרחית, אז יש לנו שיטה מאד קיצונית—יותר קיצונית מאיך שהבינו את רש"י—בגישה הזאת של קנין.

ד. טענות

עוד גורם חשוב בפרקינו הוא הטענות של שני הצדדים. אכן, הטענות מביעות מה כל צד חושב, וצריכים להעריך אותן כדי לראות מי צודק. חשוב להדגיש שכמו המהלך הקודם, המהלך הזה, שמתמקד בטענות, שוקל את *תסדי* המחלוקת, וממילא השבועה נופלת. לא אכפת למהלכים האלו הגורם הישיר של השבועה.

בנוסף לכך, כמו המהלך הקודם, המהלך הזה מתרכז במאמר "כמאן דנקיט להו..." אבל לא נותן לו את אותו כח. המאמר הזה לא בא לחתור מתחת לשבועה לגמרי אלא לשנות את המקרה קצת, במידה שאי אפשר להטיל שבועה על הנתבע. השינוי הוא שמפצלים את שתי האמירות של הנתבע, הכפירה וההודאה. הפיצול מתרחש בצורה הבאה. בגלל שהנתבע מודה לתובע בצורה משונה, בזה שההילך נצמד עם ההודאה, הנתבע מראה ששתי האמירות שלו הן באמת נפרדות. ההילך הוא רק סימן לכך שהנתבע מתכוון שיהיה פיצול בין הכפירה להודאה. אין יותר מקרה אחד של מודב"מ אלא שני מקרים: אחד של כפירה על חמשים אחד, ואחד של הודאה על חמשים האחר. אם כן, אין יותר שבועת מודב"מ מפני שלא מדובר במקרה של מודב"מ! מדובר במקרה של שתי אמירות!

כנראה שהשיטה הראשונה במאירי (על אתר) נוקט את העמדה הזאת. היא אומרת שאותם חמשים שעליהם הנתבע אומר הילך "הרי הן כמי שבאו ליד מלוה ואינם בכלל הטענה ונמצא שאין הטענה אלא בחמשים שכפר ונמצא שהוא כופר בכל הטענה." כלומר, מפני שהחמשים של ההילך הוא כאלו כבר ניתנו למלוה, זה מספיק להפריד את הטענות, ואז הכפירה היא כפירה בכל הטענה (הטענה רק של החמשים האחר). השיטה הזאת לא משתמשת במנגנון של הרשב"א, ולכן סביר שמאמר הגמ' "כמאן דנקיט להו..." רק פועל בדרך שהסברנו. מענין להעיר שר"ח (על אתר) משנה את גירסת הגמ' מ"כמאן דנקיט להו" ל"כמאן דפרע להו", כנראה, כדי להדגיש את העקרון פה שהנתבע הוא האדם ששולט על הדינימיקה של ההילך פה—הוא עושה מעשה שדומה לפרעון וזה מספיק להפריד בין הטענות. בכל מקרה, הסברא הזאת רק אפשרית אם כוונת הנתבע ברורה מדי לקבוע שהוא רואה את שתי הטענות כנפרדות. לכן, לפי העמדה הזאת, הטענות הן העיקר בהילך.

ה. שבועה

שבועה היא עוד דבר מרכזי בפרקיננו. עד כה עסקנו בדעות שמתמקדים בגורמים של הילך שמגדירים את המקרה כמקרה משונה שלא קשור למודב"מ. בין אם הגורם שינה את התסדיר הרבה או לא, סוף סוף, התסדיר של מודב"מ לא נמצאת. אם כן, לא התמודדנו עם השבועה בצורה ישירה אלא בעקיפין. עכשיו, נסתכל על הגורם הישיר של שבועת מודב"מ ונראה איך הילך מסלק את השבועה. סילוק השבועה, בכל זאת, הוא רק הסרה נסבתית, לא חתירת יסוד, כמו שתי האסכולות הקודמות. אם כן, לכאורה, יהיה יותר קל להחזיר את השבועה אם היא נחוצה.

אפשרות אחת היא לסבור, כמו הר"י מיגש ורבינו אביגדור מבעלי התוס', שמודב"מ הוא עקרוני פטור, אבל יש שבועה מפני שהנתבע משתמיט. ברם, אם יש דרך להסיר את החשש הזה, אז השבועה נעלמת. המאירי (על אתר) מעלה דעה שסוברת כך בהילך: "ויש מפרשים הטעם שמכיון שהוא מזמן עכשיו ליתן לו המקצת אינו מתירא שלא יאריכנו מן השאר ואין כאן טעם אשתמוטי הוא דמשתמיט." זה הרושם שהנתבע נותן כשהוא אומר הילך שמסיר את השבועה; הוא מראה שהוא יותר רציני ולא משתמיט. ההשמטה, שהיא גורם השבועה (לפי העמדה הזאת), היא המוקד כאן. אם כן, הילך הוא באמת מקרה של מודב"מ אבל בצורה הטהורה שלו, כשאין שבועה. הילך הוא לא דין חדש ולא שינוי מקרה אלא ממש מודב"מ, אבל בשלב העקרוני שלו.

כיוצא מזה הוא שכמו שבמודב"מ מטילים שבועה בגלל חשש של אשתמוטי, בהילך גם כן יש הטלת שבועה משום חשש הערמה. הר"י מיגש עצמו (מצוטט בבעל העיטור אות ע' הל' מלוה על פה דף טז עמוד ב, ובספר התרומות שער ז הלכות ה - ו) טוען שבמקרה של הילך "אם נראה לדיין שהוא כמערים לדחות השבועה מעליו, חייב שבועת התורה." הטור גם פוסק כך בח"מ ס' פז. בעצם, הילך הוא מודב"מ, והוא יהיה חייב או פטור באותו אופן שמודב"מ יהיה כן.

אפשרות שנייה היא לטעון שבאמת שבועת מודב"מ היא מעין תשלומין. השבועה היא חוב, כמו כסף, שהנתבע חייב לתובע. למרות זאת, המקרה צריך להיות מתאים בשביל התשלומין הזה. צריך להיות אזכור של ממון כדי שהמקרה יהיה מנוהל ומודרך ע"י תשלומין, כמו שבועה. אם זה חסר, אז גם השבועה חסרה. תוס' הרא"ש (ב"מ ג. ד"ה מפני מה) ותוס'

(כתובות יח. ד"ה מפני מה) מציעים דרך לחלק בין מודב"מ לכופר הכל: "דמודה מקצת שיש לו אצלו ממון אגב אותו ממון חייבתו תורה שבועה כעין גלגול אבל כופר הכל נסתלק הימנו לגמרי ואין לו עסק עמו" (תוס' הרא"ש ב"מ שם). במקרה של מודב"מ, הנתבע מודה לחצי חיוב ממון, ובכך מתחיל את התהליך של תשלום השבועה; לכן, התורה מחייבת אותו שבועה כתשלום נוסף למה שהוא כבר חייב את עצמו. ניתן להבין את ה"כעין גלגול" פה בשני מובנים: 1) זה שהנתבע כבר חייב את עצמו קצת ממון, התובע יכול לדרוש יותר כסף, בצורה של שבועה, בלהט הרגע; 2) הנתבע כבר משלם לתובע, אבל זה לא מספיק להפיס את דעת התובע, ולכן מטילים שבועה על הנתבע לפעול ככסף נוסף לכסף בהתחלה. כל הדיון הזה רק מתרחש במקרה של מודב"מ. בניגוד לכך, כופר הכל, שבו אין ענין של ממון, אין אפשרות 'לגלגל' את השבועה על הממון. לפי הרעיון הזה של 'גלגול' ותשלומין, ניתן גם לפתור את הילך. כשהנתבע אומר הילך ומוכן לתת לתובע את החמשים הזה, אין יותר צורך 'לגלגל' את השבועה על הממון מפני שהתובע כבר נתפייס. אם כן, שבועת מודב"מ היא כעין גלגול, אבל אפשר לשנות את המקרה קצת כדי שהחוב לא יהיה נחוץ יותר, בהילך לדוגמא. אולם, יש אפשרות להחזיר את השבועה אם החמשים של ההילך לא מפייס את התובע, אולי במקרה שהכסף לא מזומן, למשל. לפי המהלך הזה, הילך הוא שונה ממודב"מ, אבל יותר קל להחזיר את השבועה בנסיבות הדרושות.

המהלך הזה כנראה מסתדר עם אופציה (א) במודב"מ בצורה הבאה¹⁰. כדי שחזקת "אין אדם תובע..." יפעול ויצליח, צריך להיות עסק בין הנתבע לתובע באופן של ממון. ניחא, שהחזקה תהיה נוכחת גם בכופר בכל (לא רק מודב"מ), אבל היא תהיה יותר חלשה מפני שאין קשר ממוני ביניהם שאיתו התובע יתבע ממון—הוא מגיע בפתע פתעום! במקרה הזה קל לחזקת "אין אדם מעיז..." להתגבר על החזקה האחרת במקרה של כופר בכל. במלים אחרות, חזקת "אין אדם מעיז..." מגינה על הנתבע מה'גלגול'. בנוסף לכך, בהילך, התובע אכן יכול לתבוע את הממון, אבל

¹⁰ יש להעיר שתוס' ותוס' הרא"ש כנראה לא סוברים כך אלא כאופציה (ג) שהובא בהערת שוליים 6. בכל מקרא, אפשר לקחת את מה שהם אומרים בלחוד ולהוציא את הסברא שהעלינו כאן. ראה שו"ת בית הלוי ג:לט שכנראה מאמץ את קו החשיבה הזאת בהילך כשהוא מצטט את התוס' בכתובות. הוא אומר "דבהילך הא ג"כ אין הב"ד מחייבין אותו כלל כיון דכבר שילם לו". במלים אחרות, מפני שהנתבע כבר שילם לתובע, השבועה לא דרושה.

הוא כבר מפויס, אז הממון לא רלוונטי יותר. אם כן, אין סיבה לחייב שבועה.

אפשרות שלישית היא שהשבועה מבוססת על ההודאה (מפני שכתוב "אשר יאמר כי הוא זה"—ההודאה היא האמירה המחייבת), אבל אם ההודאה נעשית מיותרת ומאבדת את חשיבותה ע"י גורם חיצוני, אז גם השבועה נעלמת. כלומר, אם משהו אחר ממלא את תפקיד ההודאה ואין צורך יותר בהודאה, אז חיוב השבועה נופל. הילך הוא אחד מהדברים האלו שיכולים למלאות את התפקיד הזה. הקצות (פז:ה) מסביר שהילך הוא פטור מפני שהנתבע "נותנו [את החמשים] בב"ד [ו]אינו צריך להודאתו דהא נותנו לו ואין זה הודאה לחייבו שבועה אלא היכא שצריך להודאה שלו." במלים אחרות, אם הוא עומד לתת לו את החמשים עכשיו, אז אין צורך בהודאה—הוא לא צריך להגיד לו שהוא חייב לו חמשים אם הוא תקף מביא לו את זה! כתוצאה מכך, ההודאה היא עדיין טענה כמו במקרה הרגיל של מודב"מ, אבל עכשיו יש גורם חיצוני שמוריד את חשיבות ההודאה ובכך מסלק את השבועה. המהלך הזה יכול להסתדר עם אופציה (ב) במודב"מ מפני שההודאה היא המוקד בחיוב שבועת מודב"מ.

לפי שלשת המהלכים האלו, השאלה היא איך לסלק את השבועה בצורה ישירה, ושיטתן במודב"מ תקבע איך תשלים את המשימה הזאת ואם הילך הוא באמת מודב"מ או לא.

ו. שיטת הרלב"ג

בסעיף הזה ננתח את שיטת הרלב"ג במודב"מ והילך. שיטתו עומדת בנפרד מפני שהיא לא כל כך ברורה, והיא יכולה להסתדר עם כמה מהמהלכים שהעלינו לעיל, או שהיא מהלך חדש.

הרלב"ג (עה"ת פ' משפטים שרש כ"ג) מסביר "שהמורה מקצת הטענה ואמר הא לך פטור בשבועה שהרי אין זה מאמר לבד אבל מעשה והתורה אמרה אשר יאמר כי הוא זה שיהיה המאמר לבד יצא זה שהוא מעשה." הוא מחלק בבירור בין אמירה למעשה. השאלה היא מהו המעשה הזה. מהפס' הוא מדייק שדווקא אמירה, לא מעשה, מחייבת שבועה, אבל הוא לא מסביר למה הילך מוגדר כמעשה. הוא לא מפרט מה נכנס לקטגורית מעשה.

ניתן להסביר שהמעשה שעליו הרלב"ג מדבר הוא שם אחר להודאה המיוחדת בהילך שמאפשרת למנגנון של 'כל המזומן לינתן...'

לפעול, ובכך הרלב"ג מסכים עם הרשב"א. לחילופין, הרלב"ג סובר שהמעשה הוא כינוי להודאה החשובה שמראה שההודאה והכפירה הן טענות נפרדות. אם כן, הרלב"ג מתמקד בטענות, כמו שיטה אחת במאירי שבו עסקנו לעיל. עוד אפשרות היא לטעון שהרלב"ג חושב שהמעשה הוא ההודאה החשובה אבל בצורה שהיא מסלקת את גורם האשתמוטי, כמו שראינו בשיטה אחרת במאירי. כיוצא מזה הוא השיטת הרלב"ג יכולה להיות מתואמת עם כמה מהשיטות שכבר העלינו.

ניתן גם להציע אפשרות חדשה בהבנת הרלב"ג. ראינו לעיל שהרשב"א מחדש שהחמשים של ההילך כבר שייכים לתובע בגלל המנגנון של 'כל המזומן לינתן...', ובכך הוא חותר מתחת לשבועה — כבר בהתחלה אין שבועה בגלל שמדובר במקרה של כפירה וכלום (אין הודאה). כנראה שהרבה ראשונים לא היו נוחים עם עמדת הרשב"א כי זה חידוש גדול לסבור שהמנגנון שייך לפה. יש לשאול אם יכולים להגיע למסקנת הרשב"א בהיקפו המלא — שיש כפירה וכלום בכל מקרה של הילך (לא רק בפקדון, למשל) — בלי לפנות למנגנון. בנוסף לכך, יש לתהות אם אכן יכולים להגיע למצב הזה בדרך שחותרים מתחת לשבועה, ולא רק מסלקים את גורם השבועה (שעדיין יכולים להחזיר בקלות). ניתן להסביר שיטת הרלב"ג מבצעת את כל המשימות הללו. שיטת הרלב"ג היא בעצם חידוש בהבנת הקומביניציה של ההודאה ואמירת הילך: היא מעשה. המעשה של הילך הוא תגובה חדשה לתובע. יש הודאה, כפירה, ומעשה, וכולם מושגים עצמאיים. זה לא שיש הודאה ואמירה אלא יש דבר חדש שקוראים לו 'מעשה הילך'. זה בדיוק חידוש הסוגיא. אזי, תסדיר המקרה הוא כפירה ומעשה הילך, שהוא כלום מבחינת הטענה. זאת התוצאה הרצויה שראינו ברשב"א, בלי המנגנון! יתר על כן, הרעיון של מעשה הילך הוא לא כמו שיטת הקצות. הקצות טוען שההודאה לא נחוצה ובכך השבועה הוסרה, אבל אם ההודאה כן נחוצה, השבועה חוזרת. בניגוד לכך, הבנת הרלב"ג עכשיו היא שאין הודאה פה כלל — יש רק מעשה — ולכן חותרים מתחת לשבועה. לפיכך, השבועה לא תחזור כל כך בקלות. כתוצאה מכך, שיטת הרלב"ג לא מתמקדת בקנין, בטענות, או בשבועה, אלא מסללת נתיב חדש בהילך שעדיין משיג את התוצאות הרצויות.

ז. חזרה לגמ'

עכשיו שדנו באפשרויות שונות בהבנת הילך (לפי ר' ששת), חשוב לחזור לגמ' ולעסוק בכמה מהמושגים הבולטים שם. קודם כל, צריך לעסוק במח' ר' חייא ור' ששת. אפשרות אחת היא ששניהם מודים שהילך

הוא מודב"מ; השאלה היא אם חיוב השבועה נוכח או לא. לפי הר"י מיגש, למשל, ר' חייא ור' ששת מתווכחים על איזה שלב של מודב"מ ההילך נמצא: השלב הטהור בלי האשתמוטי או השלב המאוחר יותר שבו יש חשד של אשתמוטי. לכן, הויכוח הוא טכני. אפשרות שנייה היא שהויכוח הוא עקרוני: אם הילך הוא באמת מקרה של מודב"מ או לא. הרלב"ג, למשל, יגיד שלפי ר' ששת, הילך בכלל לא מקרה של מודב"מ—הוא מקרה חדש. בהתאם לאפשרויות הללו, כל אחד יבין את לשון הגמ' "ליכא הודאת מקצת הטענה" בצורה שונה.

נוסף על כך, לשון הגמ' "כמאן הנקיט להו מלוה דמי" יהיה מובן בדרכים שונות. הרשב"א, למשל, יתפוס את ההזדמנות הזאת לדבר על קנין. הר"י מיגש ושיטה אחת במאירי, בניגוד לכך, לא ידגישו את הרעיון הזה כל כך.

לאחרונה, יש להבין את סוף הגמ' שעוסקת בשבועה. באמת צריכים לשאול איך רואים את שבועת המש' והיחס שלה לסוגייתנו פה. ישנם שתי אופציות בהבנת שבועת המש' שעולות בקנה אחת עם שתי האופציות שראינו בשבועת מודב"מ. ראשון, שבועת המש' יכולה לפעול כגורם מרתיע שמונע אדם מלתפוס בטליתו של חברו—תקנת ר' יוחנן (ב"מ ג.). בדומה לשבועת מודב"מ שגורמת לנתבע להודות שהוא חייב לתובע חמשים. בשני המקרים, השבועה מוטלת על אחד בגלל הנסיבות. שני, שבועת המש' פועלת בתור בירור או חוב בגלל חשש ספק מלוה ישנה—שיטת אביי (ב"מ ו.). בדומה לשבועת מודב"מ שהיא בירור או תשלומין. לפי הדרכים הללו, יש קשר בין סוגייתנו למש', בפרט בהבנת השבועות. סוף סוף, המש' ומודב"מ נכללים ביסודות של הילך.

ח. חתימה

התחלנו עם שתי שאלות ועוד שאלת 'מטא'. כדי לענות על השאלות הללו, היינו צריכים להתעמק בפרספקטיבות השונות בדין הילך, אם המוקד הוא הקנין, הטענות, השבועה, או דבר חדש. הדעות השונות הכריעו אם הילך הוא דין חדש או פשוט וריאציה של מודב"מ, ואיך המרכיבים של הילך נכנסים לתמונה. ראינו איך הגורמים בהילך והמהות של הילך (אם הוא דין חדש או לא) יוצרות שיטות שונות בסוגייתנו. מטרת כל הניתוח הזה הוא כדי לבסס את היסודות של הילך, והשלב הבא הוא לעסוק ביישומים שלו. עכשיו שיש לנו את התשתית, יותר קל לנווט בין האפליקציות הנרחבות והשונות.